

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування
Навчально-науковий інститут водного господарства та
природооблаштування
Кафедра геології та гідрології

Проректор з науково-педагогічної,
методичної та виховної роботи

О.А. Лагоднюк
“ ” 2019 р.

01-05-66

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Program of the Discipline

ВОДНОБАЛАНСОВІ РОЗРАХУНКИ

WATER-BALANCED CALCULATIONS

(назва навчальної дисципліни)

(name of the discipline)

спеціальність

Для здобувачів вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
підготовки для всіх спеціальностей

НУВГП

specialty

For all specialties NUWEE

(шифр і назва спеціальності)

(code and name of the specialty)

спеціалізація

_____
(назва спеціалізації)
(name of the specialization)

Рівне – 2019

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Робоча програма навчальної дисципліни «Воднобалансові розрахунки» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня підготовки для всіх спеціальностей НУВГП (01-05-66). – Рівне: НУВГП, 2019. – 15 с.

Розробник: Холоденко В.С., доцент, к.геогр.н., доцент кафедри геології та гідрології.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри геології та гідрології

Протокол від “ 07 ” 05 2019 року № 9

Завідувач кафедри геології та
гідрології _____ Мельничук В.Г.

Схвалено науково-методичною радою НУВГП

Протокол від “ ____ ” _____ 2019 року № ____

Голова науково-методичної
ради НУВГП _____ О.А. Лагоднюк

© Холоденко В.С., 2019 рік

ВСТУП

Важливою частиною у підготовці майбутніх фахівців з водогосподарського, екологічного, географічного та інших галузей є вивчення дисципліни воднобалансові розрахунки. Ці розрахунки відіграють важливу роль у дослідженні водного балансу басейну річки, водозбору, адміністративної території тощо, як основа для оцінки водних ресурсів досліджуваної території, а також є важливими для детального та наукового опрацювання питань формування водного балансу річкових водозборів в природних і антропогенних умовах, що змінюються. Воднобалансові розрахунки дають можливість оцінити трансформацію водного балансу на даний момент і розробити прогноз зміни водного режиму у зв'язку з прогнозованою зміною клімату з метою розробки компенсуючих заходів для пом'якшення негативних наслідків.

Анотація

Вивчення навчальної дисципліни «Воднобалансові розрахунки» дозволить фахівцям: проводити воднобалансові розрахунки річкових басейнів, озер, водосховищ, ставків, боліт, ґрунтів, сільськогосподарських полів, зрошувальних та осушувальних земель, підземних вод, адміністративних одиниць, інших територій, морів, океанів, окремих континентів, атмосфери, Землі в цілому; на основі наявності гідрологічної інформації та нормативних документів за допомогою відповідних методик визначити основні воднобалансові показники; складати програму робіт з річковим стоком і організовувати проведення водно-балансових спостережень на водних об'єктах.

Ключові слова: річка, воднобалансова станція, водний баланс, баланс річкових басейнів, тепловий баланс, баланс територій, елементи балансу.

Abstract

Study of the discipline "Water balance calculations" will allow specialists: conduct water-balance calculations of river basins, lakes,

reservoirs, ponds, swamps, soils, agricultural fields, irrigation and drainage lands, underground waters, administrative units, other territories, seas, oceans, separate continents, atmosphere, Earth as a whole; on the basis of the availability of hydrological information and regulatory documents, with the help of appropriate methods, to determine the basic water balance indicators; to draw up a program of work with river runoff and to organize water and balance observations on water objects.

Keywords: river, water balance station, water balance, balance of river basins, thermal balance, balance of territories, elements of balance.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Для всіх спеціальностей	Навчальна дисципліна вибіркова	
Модулів – 1	-	Рік підготовки	
Змістових модулів – 2		2-й, 3-й, 4-й	-
Індивідуальне науково-дослідне завдання: <i>не передбачене</i>		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		3-й...8-й	-
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4	Рівень вищої освіти: І (бакалаврський)	Лекції	
		16 год.	-
		Практичні, семінарські	
		14 год.	-
		Лабораторні	

самостійної роботи студента – 6		-	-
		Самостійна робота	
		60 год.	-
		Індивідуальні завдання: -	
		Вид контролю	
		залік	-

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 33% до 67%.

для заочної форми навчання - -

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Воднобалансові розрахунки» є надбання майбутніми фахівцями теоретичних та практичних знань та навичок з воднобалансових розрахунків; способів визначення основних воднобалансових характеристик водотоків та водойм; навчити студентів знаходити, узагальнювати та використовувати воднобалансову інформацію; застосовувати вивчені методи розрахунку на практиці, а також аналізувати та оцінювати отримувані результати.

Основними завданнями, що мають бути вирішені в процесі викладання дисципліни, є теоретична та практична підготовка студентів з питань воднобалансових розрахунків, а саме:

знати:

- історію та сучасний стан водобалансових розрахунків;
- воднобалансові станції;
- репрезентативні та експериментальні басейни;
- водно-балансові спостереження на постійних ділянках і сільськогосподарських полях;
- класифікацію водних балансів;
- теоретичні основи водного балансу;
- зв'язок водного балансу з тепловим балансом;

- методи визначення окремих елементів водного балансу;
- водні баланси річкових басейнів, інших територій, адміністративних одиниць.

вміти:

- проводити воднобалансові розрахунки річкових басейнів, озер, водосховищ, ставків, боліт, ґрунтів, сільськогосподарських полів, зрошувальних та осушувальних земель, підземних вод, адміністративних одиниць, інших територій, морів, океанів, окремих континентів, атмосфери, Землі в цілому;
- на основі наявності гідрологічної інформації та нормативних документів за допомогою відповідних методик визначити основні воднобалансові показники;
- складати програму робіт з річковим стоком і організовувати проведення водно-балансових спостережень на водних об'єктах;
- знаходити та використовувати необхідну інформацію у виданнях Водного кадастру та нормативних документах;
- проявляти творчий пошук та знання при прогнозуванні процесів, які можуть виникнути після впливу антропогенної діяльності людини на водний баланс території.

3. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1

Змістовий модуль 1

Загальні уявлення про воднобалансові розрахунки

Тема 1, 2. Вступ до дисципліни воднобалансові розрахунки

Предмет і завдання курсу. Історія та сучасний стан водно-балансових досліджень і розрахунків. Воднобалансові станції. Репрезентативні та експериментальні басейни. Воднобалансові спостереження на постійних ділянках і сільськогосподарських полях. Класифікація водних балансів. Теоретичні основи водного балансу. Зв'язок водного балансу з тепловим балансом.

Тема 3, 4. Методичні питання водобалансових досліджень

Вибір розрахункових басейнів і періодів. Календарний та гідрологічний роки періоди, сезони, весняне водопілля, дощові паводки, окремі фази гідрологічного режиму. Рівняння водного балансу. Загальний вигляд і аналіз водного балансу річкових басейнів і територій різного розміру для окремих інтервалів часу. Замикання рівняння водного балансу і одиниці виміру його компонентів.

Змістовний модуль 2

Аналітичні основи воднобалансових розрахунків

Тема 5, 6. Методи визначення елементів водного балансу опадів та снігового покриву

Метеорологічні спостереження на воднобалансових станціях. Атмосферні опади, їх класифікація, роль у воднобалансових процесах. Прилади. Вимірювання опадів і введення поправок до вимірної їх кількості. Густина опадомірної мережі. Аналіз результатів спостережень. Перейняття опадів рослинним покривом, стікання їх по гілках і стовбурах дерев. Опади під кронами дерев. Горизонтальні опади, конденсація вологи. Обчислення середньої кількості опадів по території. Сніговий покрив. Організація снігомірних зйомок. Обробка і аналіз результатів спостережень.

Тема 7, 8. Методи визначення елементів водного балансу в русловій мережі

Сумарний стік. Схильовий, русловий і підрусловий стік. Організація і обладнання стокових і воднобалансових майданчиків. Спостереження, обробка і аналіз результатів. Акумуляція води на поверхні басейну – від'ємних формах рельєфу, озерах, водосховищах, ставках, болотах. Визначення запасів води в русловій мережі. Забори води на господарські потреби, скидання води.

Тема 9, 10. Розрахункові методи визначення випаровування

Сумарне випаровування. Випаровування з поверхні суші. Вимірювання випаровування за допомогою випарників і гідралічних випарників, лізіметрів, принципи їх дії, обладнання. Розрахункові методи визначення випаровування – метод водного і теплового балансів, комплексний, метод

Константинова і турбулентної дифузії, біокліматичний. Випаровування з рослинного і снігового покриву, водної поверхні. Методи спостережень і розрахунків.

Тема 11, 12. Воднобалансові розрахунки вологості ґрунтів

Вологість ґрунтів. Методи вивчення вологості ґрунтів. Водно-фізичні властивості ґрунтів. Зйомка вологості ґрунтів. Проведення спостережень, обробка і аналіз результатів. Спостереження за температурою, глибиною промерзання і таненням ґрунтів.

Тема 13, 14. Методи воднобалансових розрахунків підземних вод

Підземне живлення річок. Організація, розміщення і обладнання пунктів спостережень за ґрунтовими водами на воднобалансових станціях. Обробка і аналіз результатів спостережень. Фільтрація атмосферних вод в ґрунти. Вивчення фільтрації води за допомогою інфільтрометрів, штучного дощування, за матеріалами спостережень на малих водозборах воднобалансових станцій. Мінливість основних елементів водного балансу і похибки воднобалансових розрахунків. Ув'язки водних балансів.

Тема 15, 16. Водні баланси річкових басейнів, інших територій, адміністративних одиниць

Водні баланси за багаторічний період, характерні за водністю роки, конкретні періоди окремих фаз гідрологічного режиму. Руслові водні баланси.

Аналіз водних балансів річкових басейнів. Водний баланс озер, водосховищ, боліт, зрошуваних і осушених земель, гірських басейнів. Регіональні водні баланси областей, економічних районів, держав. Водний баланс України. Водні баланси морів. Світового океану, окремих континентів і Землі в цілому. Водний баланс атмосфери. Рівняння водного балансу системи атмосфера – діяльний шар суші.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		лекції	практичні	лаб. роб.	індивід.	сам. роб.		лекції	практичні	лаб. роб.	індивід.	сам. роб.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Загальні уявлення про воднобалансові розрахунки												
Тема 1, 2. Вступ до дисципліни воднобалансові розрахунки	10	2				8						
Тема 3, 4. Методичні питання водобалансових досліджень	10	2				8						
Разом за змістовим модулем 1	20	4				16						
Змістовий модуль 2. Аналітичні основи воднобалансових розрахунків												
Тема 5, 6. Методи визначення елементів водного балансу опадів та снігового	12	2	2			8						

покриву												
Тема 7, 8. Методи визначення елементів водного балансу в русловій мережі	12	2	2			8						
Тема 9, 10. Розрахунко ві методи визначення випаровува ння	12	2	2			8						
Тема 11, 12. Воднобаланс ові розрахунки вологості грунтів	10	2	2			6						
Тема 13, 14. Методи воднобаланс ових розрахунків підземних вод	10	2	2			6						
Тема 15, 16. Водні баланси річкових басейнів, інших територій, адміністрати вних одиниць	14	2	4			8						
Разом за змістовим модулем 2	70	12	14			44						

Усього годин	90	16	14			60						
-------------------------	-----------	-----------	-----------	--	--	-----------	--	--	--	--	--	--

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Розрахунок основних воднобалансових характеристик водозборів для конкретного річкового басейну.	2
2.	Методи обчислення середніх по басейну опадів.	2
3.	Обчислення запасів води в снігу на водозборі.	2
4.	Складання місячних, сезонних та річних водних балансів для басейну річки України за багаторічний період.	2
5.	Розрахунок водного балансу водосховища.	2
6.	Розрахунок середнього багаторічного водного балансу басейну річки.	2
7.	Розрахунок водного балансу ґрунтових вод.	2
Разом		14

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Теоретичні основи водного балансу.	6
2.	Види воднобалансових станцій.	6
3.	Загальний вигляд і аналіз водного балансу річкових басейнів.	6
4.	Роль метеорологічних елементів у водному балансі.	6
5.	Забори води на господарські потреби, скидання води.	6
6.	Вимірювання випаровування за допомогою випарників і гідралічних випарників, лізіметрів, принципи їх дії, обладнання.	6

7.	Зйомка вологості ґрунтів.	6
8.	Ув'язка водних балансів у розрахунках підземних вод.	6
9.	Водний баланс озер, водосховищ, боліт, зрошуваних і осушених земель, гірських басейнів.	6
10.	Рівняння водного балансу системи атмосфера.	6
Разом		60

Самостійна робота студентом виконується на аркушах формату А4, захищається викладачу та оцінюється в балах.

7. Методи навчання

Програма побудована за модульним принципом, де кожний модуль є логічною завершеною частиною курсу. У процесі викладання курсу застосовуються наступні методи навчання: лекції, на яких студент засвоює елементи теоретичної основи дисципліни, де будуть використовуватися табличні та картографічні матеріали; практичні заняття, на яких студент отримує практичні навички у розв'язанні питань наукового спрямування; ділові ігри, круглі столи та семінарські заняття, де студенти обговорюють та набувають здібностей дискутувати щодо питань воднобалансових розрахунків. Також передбачається побудова графіків, схем, виконання розрахунків проводиться з використанням технічних засобів навчання та ПЕОМ, виконання практичних навчально-дослідних завдань, складання звітів з практичних занять.

8. Методи контролю

Поточний контроль знань буде проводитися тестуванням і оцінюванням виконаних практичних та самостійних робіт, що дасть сумарний бал допуску до заліку. Для визначення рівня засвоєння студентами навчального матеріалу використовуються такі методи оцінювання знань:

- поточне (усне) опитування та письмове після вивчення змістовного модуля 1, 2;
- виконання практичних робіт та звіту з навчальної практики;

• підсумковий письмовий модуль (залік), після якого виставляється загальний бал.

Для діагностики знань використовується рейтингова система ECTS зі 100-бальною шкалою оцінювання.

9. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота								Сума
Змістовий підсумковий модуль №1		Змістовий підсумковий модуль № 2						
T1,2	T3,4	T5,6	T7,8	T9,10	T11,12	T13,14	T15,16	100
10	10	14	14	14	14	12	12	
20		80						

T1, T2 ... T16 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для заліку	
90 – 100	зараховано	
82-89		
74-81		
64-73		
60-63		
35-59	не зараховано з можливістю повторного складання	
0-34	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	

10. Методичне забезпечення

1. Конспект лекцій.

11. Рекомендована література

Базова

1. Гидрологические и водно-балансовые расчеты / Под ред. Н.Г. Галущенко. – К., 1987.
2. Бабкин В.И., Вуглинский В.С. Водный баланс речных водосборов. – Л., 1982.
3. Гушля А.В., Мезенцев В.В. Водно-балансовые исследования. – К., 1982.
4. Руководство водно-балансовым станциям. – Л., 1973.
5. Гідрологічні розрахунки для річок України / За ред. Г.І. Швеця. – К., 1962.
6. Горошков И.Ф. Гидрологические расчеты. – Л., 1979.
7. Богословский Б.Б., Самотин А.А., Соколов Д.П. Общая гидрология. – Л.: Гидрометеиздат, 1984. – 422 с.
8. Давыдов Л.К., Дмитриева А.А., Конкина Н.Г. Общая гидрология. – Л.: Гидрометеиздат, 1973. – 462 с.
9. Карасев И.Ф., Васильев А.В., Субботина Е.С. Гидрометрия. – Л.: Гидрометеиздат, 1991. – 376 с.
10. Левківський С.С., Хільчевський В.К., Ободовський О.Г. та ін. Загальна гідрологія. – К.: Фітосоціоцентр, 2000. – 264 с.
11. Лучшева А.А., Практическая гідрологія. – Л.: Гидрометеиздат, 1976. – 440 с.

Допоміжна

1. Ободовський О.Г. Гідролого-екологічна оцінка руслових процесів (на прикладі річок України) / О.Г. Ободовський – К.: Ніка-Центр, 2001. – 274 с.
2. Ободовський О.Г. Руслові процеси. Вид. КДУ, Київ, 1998. – 134 с.
3. Загальна гідрологія: підручник /Левківський С.С., Хільчевський В.К., Ободовський О.Г. та ін. За ред. Лисогора С.М. – К.: Фітосоціоцентр, 2000. – 264 с.
4. Загальна гідрологія: підручник / Хільчевський В.К., Ободовський О.Г., Гребінь В.В. та ін. За ред. Хільчевського В.К., Ободовського О.Г. – К.: ВПЦ «Київський університет». 2008. – 399 с.

5. Малі річки України: довідник / [За ред. Яцик А. В., Бишовець Л. Б., Богатов Є. О. та ін.]. – К.: Урожай, 1991. – 296 с.
6. Справочник по водным ресурсам / [Под ред. Стрельца Б. И.]. – К.: Урожай, 1987. – 304 с.
7. Яцик А. В. Водогосподарська екологія: у 4-х томах, 7 кн. / А. В. Яцик. – К.: Генеза, 2004. – Т. 2, кн. 3 - 4. – 384 с.
8. Будз О. П. Гідрологія: інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення/ [Електронний ресурс]: <http://ep3.nuwm.edu.ua/1842/>

12. Інформаційні ресурси

1. В.Г. Клименко. Загальна гідрологія. Навчальний посібник. Цифровий репозиторій Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eprints.kname.edu.ua/http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/3786/2/Zagalna_gidro.pdf
2. Загальна гідрологія. Підручник / Левківський С.С., Хільчевський В.К., Ободовський О.Г. та ін./ Цифровий репозиторій Уманський державного педагогічного університету імені Павла Тичини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/ece/6468_01.pdf
3. Холоденко В.С. Сучасні методики встановлення екологічно допустимих мінімальних витрат води на ріках Прип'ятського Полісся України/ Географія та туризм: Наук. збірник/ Відп. редактор – Я.Б. Олійник. – К.: Альтерпрес, 2012. – Вип.21. – с. 241-249/ Цифровий репозиторій Київського національного університету імені Тараса Шевченка/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу. file:///D:/Downloads/gt_2012_21_36.pdf